

1938-1978, samen met Michel Korzec (1978), *Psychoanalyse in Nederland. Een vestigingsstrijd* (proefschrift) (1984), *Het verlangen naar gezag* (2012) en *Vertel over de kracht van verhalen* (2014). Onlangs verscheen *Het raadsel van goed en kwaad. Wat mensen beweegt* (2018).

E-mail: c.brinkgreve@xs4all.nl

Mooi overzicht maar weinig vernieuwende inzichten

Erik Snel

Richard Alba en Nancy Foner (2015) *Strangers no more. Immigration and the challenges of integration in North America and Western Europe*. Princeton: Princeton University Press. 336 pagina's, €21,99, ISBN 9780691176208

Strangers no more van Richard Alba en Nancy Foner, beiden verbonden aan de City University in New York, is om meerdere redenen een imposant boek. Het boek wordt gepresenteerd als het 'eerste boek' dat een vergelijkend overzicht biedt van de integratie van 'low status'-migranten in zes landen aan beide zijden van de Atlantische Oceaan (VS, Canada, Duitsland, Frankrijk, Nederland en Verenigd Koninkrijk). Het gaat bijvoorbeeld over Mexicanen in de VS, Noord-Afrikanen in Frankrijk, Turken in Duitsland en over Turken en Marokkanen in Nederland. Het is een fraaie studie, al was het maar omdat de auteurs er in geslaagd zijn over allerlei aspecten van integratie cijfermatige gegevens boven tafel te krijgen – iets waarin voorgangers vanwege de onvergelykbaarheid van nationale data vaak niet slaagden. Maar het boek is meer dan een verzameling cijfers en gegevens. De auteurs bieden op elk terrein van integratie een overtuigend narratief, waarin bestaande vragen en inzichten uit eerder onderzoek, politieke debatten en de uitkomsten van hun eigen analyses in een helder betoog met elkaar zijn verweven. De auteurs verstaan de kunst, veel Amerikanen eigen, om ingewikkelde zaken overtuigend en helder te verwoorden! Tot slot valt het boek op door haar uitzonderlijk positieve toonzetting, al gaat hun 'goednieuwsshow' soms wat irriteren. De auteurs verklappen dat ze maar liefst zeven jaar aan hun boek hebben gewerkt. Het boek belooft juist door internationale vergelijkingen tot 'nieuwe inzichten' te komen: 'they bring out the distinctive ways that societies meet similar challenges of integration and shed light on unexpected outcomes. As a consequence, they give us new perspectives on each country and can offer new insights into each country's own internal dynamics' (p. 3). Het is de vraag of men deze belofte kan waarmaken.

Alba en Foner bespreken in hun boek zeer uiteenlopende onderwerpen: van economische (of zoals we in Nederland zeggen: structurele) integratie tot ruimtelijke segregatie, van politieke participatie tot de rol van ras en religie (lees: islam) in de migratiesamenleving. Ze beginnen met uit te leggen dat ze liever de Europese term 'integratie' dan de Amerikaanse term 'assimilatie' gebruiken. Integratie wordt

simpelweg gedefinieerd als '[...] processes that increase the opportunities of immigrants and their descendants to obtain the valued "stuff" of a society, as well as social acceptance, through participation in major institutions such as the educational and political system and the labor and housing markets. Full integration implies parity of life changes with members of the native majority group [...]' (p. 5). Ook dit is een verfrissend geluid, zeker in Nederland waar het overnemen van 'Nederlandse waarden & normen' (hoe die ook mogen luiden) steeds vaker als aspect van integratie wordt gezien. Volgens Alba en Foner gaat het enkel om de maatschappelijke kansen van migranten en om gelijkwaardige uitkomsten als 'natives'. Verder bespreken ze in dit eerste hoofdstuk een aantal 'grand narratives' uit de wetenschappelijke literatuur, namelijk of de aanpak én resultaten van integratie mede bepaald worden door hun historisch gegroeide 'nationale modellen' van integratiebeleid of door verschillende typen verzorgingsstaten in de onderzochte landen.

In hoofdstuk 3 wordt het 'economisch welzijn' van migranten besproken. De auteurs constateren dat door de 'winds of globalisation', de groeiende sociale ongelijkheid in westerse landen en de opkomst van precare (onzekere, laag betaalde) arbeid de economische kansen van migranten sterk zijn verminderd. Hiermee lijkt een einde gekomen aan de traditionele 'immigrant bargain': je begint na migratie met laagbetaald werk maar daarna krijg je het beter. Ze stellen dat de zes onderzochte landen uiteenvallen in liberale verzorgingsstaten (VS, Canada, VK) versus sociale markteconomieën (Duitsland, Frankrijk, Nederland) en vragen zich af of dit effect heeft op de sociaaleconomische uitkomsten voor migranten. Dit blijkt slechts deels het geval. Alba en Foner laten zien dat 'low status'-migranten in de Europese verzorgingsstaten (ook in de UK) aanmerkelijk vaker werkloos zijn dan autochtonen. In liberale verzorgingsstaten zoals de VS en Canada ligt dit precies omgekeerd. Ze geven hiervoor niet de gebruikelijke verklaring dat migranten in de VS en Canada bij gebrek aan sociale zekerheid wel moeten werken, maar stellen dat de uitgebreide sociale bescherming op het Europese vasteland werkgevers aarzelend maakt om mensen aan te nemen. Voor zover ze iemand aannemen, kiezen ze voor wie ze goed kunnen inschatten ... en dat zijn veelal autochtonen. De Europese sociale bescherming werkt dus in het voordeel van autochtonen! Wat betreft de arbeidsparticipatie en armoederisico's van migranten ligt dit echter anders. De arbeidsparticipatie van migranten ligt in alle landen lager dan bij autochtonen. Ook wat betreft de inkomens van migranten én autochtonen in de onderzochte landen komen Alba en Foner tot genuanceerde uitkomsten, die ze niet goed kunnen verklaren. Het verschil in inkomen tussen migranten en autochtonen is het kleinst in het VK (liberale verzorgingsstaat) en in Nederland (sociale markteconomie) en het grootst in de VS (liberale verzorgingsstaat met geringe voorzieningen).

Alba en Foner concluderen dat 'low status'-migrantengroepen in alle onderzochte landen een lage economische positie hebben en dat ze harder worden getroffen door de economische crisis en door dominante economische ontwikkelingen (groeiende ongelijkheid, groei van onzeker en laagbetaald werk) dan

autochtonen. Verder concluderen ze dat het verschil in typen verzorgingsstaten, hoewel pregnant aanwezig in wetenschappelijke debatten, niet altijd relevant is voor het verklaren van verschillen in arbeidsmarkttuitkomsten van migranten. Hoe deze verschillen dan wel verklaard moeten worden, blijft echter onduidelijk.

Hoofdstuk 4 gaat in op ruimtelijke segregatie van migranten. Wederom bieden Alba en Foner een indrukwekkend overzicht van gegevens: segregatie-indices van diverse migrantengroepen in allerlei steden in de zes landen. Ze concluderen dat migranten in de VS veel sterker gesegregeerd in eigen wijken leven, terwijl de migrantenwijken in Europa meer divers zijn. In Nederland is segregatie gematigd, mede doordat in wijken met veel migranten vaak ook nog autochtonen wonen waardoor migranten minder geïsoleerd van de dominante samenleving zijn. Dit komt volgens de auteurs door de Nederlandse sociale huisvesting, die niet alleen arme huishoudens en minderheden bedient maar ook autochtonen. Mede door lange wachtlijsten hebben autochtonen juist meer kans op sociale huisvesting, omdat ze doorgaans langer kunnen wachten dan migranten.

Etnische segregatie heeft overal negatieve gevolgen, zeker in de VS waar het onderwijs in zwarte wijken vaak slecht is, maar ook in Europa waar de segregatie minder sterk is en de staat probeert achterstandswijken te helpen. Alba en Foner zijn het eens met Wacquant (2003) dat de staat in Europese achterstandswijken veel meer aanwezig is dan in de VS, maar betwijfelen of dit voor bewoners echt verschil maakt. Juist Nederland laat zien dat migranten in gesegregeerde wijken, en zeker migrantenkinderen in 'zwarte scholen', nadeel ondervinden, ondanks de gematigde etnische segregatie én het activistische stedelijk beleid in Nederland. Alba en Foner betogen verder dat 'etnische enclaves' voor veel migranten een doorgangshuis zijn: als ze het economisch beter krijgen, trekken ze weg. Dit leidt echter niet automatisch tot minder segregatie: soms trekken ze van de ene etnische concentratie naar de andere. De auteurs zijn evenmin positief over superdiversiteit in de hedendaagse stad. Immers, dat veel verschillende groepen in dezelfde buurt wonen, betekent niet dat ze onderling contact hebben en iets voor elkaar betekenen. Ook dit is, zeker in Nederland, al eerder aangetoond.

Hoofdstuk 5 en 6 gaan over de betekenis van raciale verschillen in de VS en van religieuze diversiteit, vooral de rol van de islam, in Europa. Alba en Foner betogen, wederom niet verrassend, dat de VS apart staan als het gaat om wat zij aanduiden als 'color-coded race': het toeschrijven van (vermeende) groepskenmerken aan de raciale achtergrond van groepen, waarbij 'zwart' als het meest inferieur en 'blank' als superieur geldt. In Canada en het VK is dit minder sterk dan in de VS, maar meer prominent dan op het Europese vasteland. In Nederland en Duitsland zou het denken in termen van 'ras' zelfs taboe zijn. In Europa gelden niet migranten met een Afrikaanse afkomst maar degenen met een moslimachtergrond als het meest inferieur. Interessant is dat Alba en Foner betogen dat de geschiedenis van racisme in de VS en het verzet daartegen ook een voordeel voor nieuwe 'zwarte' migranten kan zijn. Door de burgerrechtenbeweging zijn er allerlei antidiscriminatie-regelingen en vormen van positieve actie die in Europa ontbreken. Hier worden

de politieke scheidslijnen veeleer bepaald door denken in termen van religie: vooroordelen over en aversie tegen moslims. Ze merken op dat antimoslimsentimenten niet beperkt blijven tot politiek rechts (ze noemen Wilders), maar ook een progressieve connotatie hebben. Verdraagzaamheid, vrouwen- en homorechten staan centraal in het Europese anti-islamvertoog.

In hoofdstuk 6 wordt de interessante vraag opgeworpen waarom het politieke debat in de VS veel minder 'geïslamiseerd' is dan in Europa. Dit komt ten eerste door de omvang van migrantengroepen. In de VS heeft slechts een minderheid van alle migranten een moslimachtergrond, in Europa is het aandeel migranten uit moslimlanden veel groter. Ten tweede is religie in het algemeen in de VS meer geaccepteerd dan in het gesecculariseerde Europa, waar een beroep op godsdienst al snel verdacht is, zeker als het indruist tegen de dominante seculair-liberale waarden in Europa. Ten derde hebben de VS een traditie om minderhedenreligies te verwelkomen. Tot de jaren zestig waren katholieken en joden tweederangsburgers, inmiddels wordt gesproken van 'onze joods-christelijke erfenis'. Ook de burgerrechtenbeweging droeg bij aan de acceptatie en gelijke rechten van (Amerikaanse) moslims. In Europa hebben historische religieuze conflicten er juist toe geleid dat staten neutrale oplossingen zochten, zoals de Frans *laïcité*. Kortom, in de VS vinden minderheidsreligie minder inclusie en acceptatie door de dominante samenleving dan in Europa.

Alba en Foner eindigen dit hoofdstuk met een verrassend positieve visie op de toekomst van de islam in het Westen. Ze verwachten dat spanningen met de islam in de VS zullen uitblijven omdat zo weinig Amerikanen persoonlijk met moslims in aanraking komen. Er zijn er immers niet zoveel. Ook over Europa zijn de auteurs 'voorzichtig optimistisch'. Naarmate meer Europeanen persoonlijk contact met moslims krijgen, leidt dat tot minder vooroordelen en misschien zelfs tot vriendschappen (de oude contacthypothese). Ook denken de auteurs dat onder invloed van tweedegeneratiemigrantten een meer liberale 'Europese islam' zal ontstaan – al zien Alba en Foner ook wel de donkere wolk dat een minderheid van hen juist een gepolitiseerde islam nastreeft. Overheden zouden moeten doorgaan met ruimte scheppen voor moslims en hun moskeeën, verenigingen en scholen. Het is juist dit multiculturele optimisme (of 'wegkijken?') van de auteurs dat na de alle geweldadige aanslagen in Europese steden in de afgelopen jaren ronduit irriteert!

Hoofdstuk 7 beschrijft de lange mars van migranten door de politieke instituties, met name of migrantenpolitici electoraal succesvol zijn. Wederom schetsen de auteurs de verschillende institutionele contexten in de onderzochte landen: van het multiculturalisme in Canada tot het assimilationisme in Frankrijk, van het *jus soli*-principe (ieder in het land geboren individu heeft recht op de nationaliteit) in de VS tot aan het *jus sanguinis*-principe (aanspraak op nationaliteit op basis van afstamming) in Duitsland (althans tot 2000). Zijn zulke institutionele verschillen van invloed op het electorale succes van migranten of zien we dat de 'nationale modellen' van integratie- en burgerschapspolitiek langzaam convergeren? Alba en Foner geven een indrukwekkend overzicht van aantallen gekozen politici met

een migratieachtergrond in de zes landen op lokaal, regionaal en nationaal niveau. In alle landen is het aandeel migrantenpolitici in lokale en regionale raden veel kleiner dan hun aandeel in de totale bevolking, maar ook hier zijn er verschillen. In Duitsland is deze kloof het grootst. In 2011 had slechts 2,8% van alle leden van de Duitse deelstaatparlementen en slechts 2,4% van alle gemeenteraadsleden van grotere steden een migratieachtergrond (inclusief Europese achtergrond). In Nederland lag dit aandeel overigens niet veel hoger. In 2006 had slechts 3,2% van alle Nederlandse gemeenteraadsleden een niet-westerse migratieachtergrond, al lag dit aandeel in de vier grote steden veel hoger (ruim 20%). In Canada, de VS, maar ook in Frankrijk lag het aandeel migrantenpolitici in lokale en regionale raden veel hoger. Het aandeel migrantenpolitici in nationale parlementen is in vrijwel alle onderzochte landen veel lager dan hun aandeel in de bevolking. Alleen Nederland is hier de uitzondering. Hier zijn parlementariërs met een niet-westerse herkomst met tien procent redelijk vertegenwoordigd (ongeveer evenveel als hun bevolkingsaandeel). Ook in Duitsland lag met aandeel migrantenpolitici in het nationale parlement veel hoger dan in Frankrijk (respectievelijk 5,6% en 1,3%).

Hoe dit te verklaren? In een genuanceerd betoog benoemen Alba en Foner meerdere factoren. Zo maakt het stemrecht uit. Aangezien migrantenpolitici vooral afhankelijk zijn van migrantenstemmen zijn ze in landen waar migranten gemakkelijk stemrecht krijgen in het voordeel. Dit verklaart volgens de auteurs het hoge aantal gemeenteraadsleden met een migratieachtergrond in de Nederlandse grote steden. In Nederland krijgen buitenlanders na vijf jaar stemrecht in lokale verkiezingen. Ook groepspecifieke factoren maken verschil. Wederom verwijzen de auteurs naar Nederland waar politici met een Turkse achtergrond meer succes hebben dan politici met een Marokkaanse achtergrond. Dit komt door de sterkere cohesie in de Turkse gemeenschap. Ook het electorale systeem maakt uit. Daar waar politieke partijen centraal staat, hebben migrantenpolitici meer kansen omdat politieke partijen migranten op hun lijst kunnen zetten zonder autochtone stemmers van zich te vervreemden. In landen met een districtenstelsel (de kandidaat met de meeste stemmen krijgt de zetel) zoals Canada, VS en VK hebben migrantenkandidaten veelal alleen kansen in sterk gesegregeerde kiesdistricten. Tot slot maken ook de nationale politieke ideologieën of integratiemodellen nog verschil. In landen met een multiculturele traditie die migranten accepteren als groepen met eigen behoeften en culturele rechten (zoals Canada, Nederland, de VS en VK) hebben migrantenpolitici meer kansen. Zeker in de VS heeft het mobiliseren van de 'etnische stem' een lange traditie waarvan politici met een Latijns-Amerikaanse achtergrond (Alba en Foner hebben het steeds specifiek over 'hispanics' in de VS) dankbaar gebruik maken. Ook de zwarte burgerrechtenbeweging uit de jaren zestig en zeventig geeft politici met een migratieachtergrond een goed voorbeeld. In Frankrijk en Duitsland ontbreekt zo'n multiculturele traditie en kunnen migrantenpolitici minder gemakkelijk zetels veroveren. Alba en Foner noemen het paradoxaal dat migrantenpolitici juist in Frankrijk én Duitsland het minst succesvol zijn, dat wil zeggen: landen met heel verschillende integratie- en burgerschapsmodellen (assimilatie versus

etnisch-culturele uitsluiting). Beide tradities geven migrantenpolitici minder kansen dan landen met een multiculturele traditie (zelfs als die onder druk staat).

In het slothoofdstuk komen Alba en Foner terug op de aangekondigde 'grand narratives' uit het wetenschappelijk debat over integratie. Ze concluderen dat de verschillen in integratie-uitkomsten van migranten tussen landen niet verklaard kunnen worden door algemene kenmerken van die landen zoals het type verzorgingsstaat, het 'nationale model' van integratiebeleid of het verschil tussen oude en nieuwe immigratiesamenlevingen. Steeds zijn de uitkomsten voor migranten anders dan men op basis van zulke onderscheiden zou verwachten. Meer algemeen bekritisieren de auteurs het idee dat er nationale integratiemodellen van zouden bestaan (bijvoorbeeld assimilationisme in Frankrijk, exclusionisme in Duitsland of multiculturalisme in Canada, het VK en Nederland). Niet alleen veranderen zulke aanpakken in de loop der jaren maar ook worden op verschillende beleidsterreinen verschillende accenten gelegd. Ook het onderscheid tussen oude en nieuwe immigratiesamenlevingen (Canada en de VS versus de Europese landen) verklaart de uitkomsten niet. Alba en Foner wijzen op de verschillen tussen Canada en de VS. Door het selectieve toelatingsbeleid in Canada zijn er hier maar weinig 'low status'-migranten uit Latijns-Amerika, terwijl deze de grote bulk van migranten in de VS vormen. Alba en Foner pleiten voor een nauwkeurige analyse van specifieke, historisch gegroeide en contextgebonden factoren. Of ze hiermee de beloofde 'nieuwe inzichten' leveren, is echter maar de vraag. Persoonlijk zou ik liever meer algemene oorzaken aangereikt krijgen in plaats van veel historische details.

In het slothoofdstuk zingen de auteurs ook weer hun lofzang op de multiculturele immigratiesamenleving. Ze sommen 'het bewijs' van de geslaagde integratie op: het electorale succes van migrantenpolitici in landelijke en lokale verkiezingen (waarbij onze Rotterdamse burgemeester niet onvermeld blijft), de interetnische contacten en zelfs vriendschappen van migrantenkinderen op scholen, in buurten en op het werk, het onderwijssucces van (althans delen van) de tweede generatie waardoor ze toegang krijgen tot hogere beroepen, de gemengde huwelijken waardoor leden van autochtone families steeds meer in contact komen met migrantenfamilies, het langzaam vervagen van raciale en religieuze verschillen, enzovoort. Zelfs met de islam in Europa komt het goed: 'If segments of European Islam shift in a more liberal direction and if many of the second generation becomes loosely tied to cultural practices associated with Islam, the religious divide could become less sharp' (p. 223). Dit multiculturele optimisme, hoe goed bedoeld ook, staat wel heel ver af van de manier waarop momenteel in Europa over migratie en integratie wordt gedacht. Al met al heb ik gemengde gevoelens over *Strangers no more*. Enerzijds biedt het boek een uitvoerig, goed gedocumenteerd en zeer goed geschreven overzicht van alles wat bekend is over diverse aspecten van de integratie van migranten en hun kinderen in zes westerse landen. Het boek is zondermeer aan te raden voor onderwijs en voor iedereen die door één boek te lezen inzicht wil krijgen in deze problematiek en actuele debatten dien omtrent. Anderzijds biedt het boek mijns inziens niet de beloofde vernieuwende inzichten over integratie

en laten de auteurs zich soms te zeer meeslepen in een politiek correcte optimisme over de hedendaagse immigratiesamenleving.

Literatuur

Wacquant, L. (2003) *Urban outcast. A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.

Over de auteur

Erik Snel is als universitair docent en onderzoeker verbonden aan het Department of Public Administration and Sociology (DPAS) van de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

E-mail: snel@essb.eur.nl

Eerbewijzen door de eeuwen heen

Kees Bruin en Nico Wilterdink

Samuel Clark (2016) *Distributing Status. The Evolution of State Honours in Western Europe*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 508 pagina's, ISBN 9780773546844

Overal ter wereld worden verdienstelijke personen van staatswege beloond met een onderscheiding. Vaak gaat het hierbij om opname in een 'orde'. Zo kennen we in Nederland de Orde van Oranje-Nassau, de Orde van de Nederlandsche Leeuw en de Militaire Willems-Orde, waarin de uitverkorenen bijvoorbeeld als 'ridder', 'officier', 'commandeur' dan wel gewoon lid worden opgenomen. Deze vorm van onderscheiden heeft zich in de afgelopen eeuwen steeds meer verspreid, vooral in West-Europa, maar ook daarbuiten. Vanaf het begin van de negentiende eeuw zijn er telkens weer nieuwe staatsonderscheidingen bijgekomen, al dan niet in de vorm van orden, zijn de aantallen mensen die jaarlijks zo'n onderscheiding ontvangen sterk toegenomen en heeft het bereik ervan zich langzamerhand over bredere bevolkingsgroepen uitgebreid, al is er ook nu nog een duidelijke *bias* ten gunste van maatschappelijke bovenlagen. Hoe zijn deze ontwikkelingen te verklaren? Waarom zijn er tegenwoordig zoveel onderscheidingen? Vanwaar die specifieke vorm? Wat is kenmerkend voor de ontwikkelingen in verschillende West-Europese landen? Deze vragen behandelt de Canadese historisch-socioloog Samuel Clark in zijn boek *Distributing Status. The Evolution of State Honours in Western Europe*,